

- Zymovets', 2008 – Zymovets' A.V. Do pytannya pro osoblyvosti konstytutsiyno-pravovoho zakriplennya pryntsyphu vzayemnoyi vidpovidal'nosti derzhavy i lyudyny // [Elektronnyy resurs] / A.V. Zymovets' // Forum prava. – 2008. – # 1. – S. 157-163. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2008-1/08zavdil.pdf>.
- Yonas, 2001 – Yonas H. Pryntsyph vidpovidal'nosti. U poshukakh etyky dlya tekhnolohichnoyi tsyvilizatsiyi. – K.: Libra, 2001. – 400 s.
- Lomov, 1984 – Lomov B.F. Metodolohycheskye y teoretycheskye problemy psykholohyy. – M. : 1984. – 443 s.
- Sadova – Sadova M. Psykholohichni peredumovy vyvchennya vidpovidal'nosti osobystosti z tochky zoru tsilisno-funktsional'noho pidkhodu [Elektronnyy resurs] / M.Sadova // Seriya «Filosofiya». Vyp 13 – S. 101-105. – Rezhym dostupu : <http://social-science.com.ua/article/1112>.
- Savchyn, 2006 – Savchyn M.V. Vikova psykholohiya / M.V. Savchyn, L.P. Vasylenko. - K. : Akademvydav, 2006. - 360 s.
- Savchyn, 1997 – Savchyn M.V. Psykholohichni osnovy rozvytku vidpovidal'noyi povedinky osobystosti : Dys. ... d- ra psykhn. n. : 19.00.07. – K., 1997.
- Fromm, 1998 – Fromm E. Begstvo ot svobody. Chelovek dlya sebya / E. Fromm. – Mn. : OOO Popurri, 1998. – 672 s.

УДК 316.614:32

Вадим Береза

ПОЛІТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК СФЕРА ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Політична соціалізація особистості відбувається в певному політичному середовищі. Отож, її успішне розгортання залежить насамперед від дієвості й ефективності механізмів функціонування такого середовища. Водночас треба мати на увазі, що типи політичної соціалізації значною мірою залежать від наявних політичних режимів. Зокрема, демократичний тип політичної свідомості формується на засадах свободи індивіда, політичної толерантності, довіри до співгромадян, законслухняності та підтримці демократичних інститутів. З огляду на демократичні переконання людина обирає власну політичну позицію і намагається реалізувати свої політичні інтереси. Автор звертає увагу на стійкі орієнтації людей, на відповідні способи взаємодії з владою у суспільстві, що поєднуються з численними моделями політичної поведінки, цінностями та нормами, які задаються різними групами, об'єднаннями громадян і асоціаціями, що у свою чергу впливає на вертикальну і горизонтальну соціалізацію. Аналізується поєднання певних факторів, що дозволяє виділити наступні політичні типи соціалізації, а саме, гармонійний, плюралістичний, конфліктний, гегемоністський та ін. Зазначається, що в умовах суспільства, яке знаходиться на стадії трансформації, відзначається суперечливий, стихійний та неузгоджений та конфліктний характер політичної соціалізації. Своєю чергою суспільство створює можливості політичної самореалізації особистості та забезпечує стабільність її функціонування. Але в умовах суспільства, що трансформується політична соціалізація індивіда має суперечливий, а іноді й конфліктну природу.

Ключові слова: людина, політика, культура, політична соціалізація, політичне середовище, демократія.

Политическая социализация личности происходит в определенной политической среде. Так, ее успешное развертывание зависит прежде всего от действенности и эффективности механизмов функционирования такой среды. В то же время надо иметь в виду, что типы политической социализации в значительной мере зависят от имеющихся политических режимов. В частности, демократический тип политического сознания формируется на принципах свободы индивида, политической толерантности, доверия к согражданам, законопослушности и поддержке демократических институтов. Учитывая демократические

убеждения человек выбирает собственную политическую позицию и пытается реализовать свои политические интересы. Автор обращает внимание на устойчивые ориентации людей на соответствующие способы взаимодействия с властью в обществе, сочетаются с многочисленными моделями политического поведения, ценностями и нормами, которые задаются различными группами, объединениями граждан и ассоциациями, в свою очередь влияют на вертикальную и горизонтальную социализацию. Анализируется сочетание определенных факторов, позволяет выделить следующие политические типы социализации, а именно, гармоничный, плюралистический, конфликтный, гегемонистский и др. Отмечается, что в условиях общества, которое находится на стадии трансформации, отмечается противоречивый, стихийный и несогласованный и конфликтный характер политической социализации. В свою очередь общество создает возможности политической самореализации личности и обеспечивает стабильность ее функционирования. Но в условиях трансформирующегося общества политическая социализация индивида имеет противоречивый, а иногда и конфликтную природу.

Ключевые слова: человек, политика, культура, политическая социализация, политическая среда, демократия.

Political socialization of a personality takes place in a specific political environment. Therefore, its successful deployment depends primarily on the effectiveness and efficiency of the mechanisms of functioning of such environment. However, we must bear in mind that the types of political socialization largely dependent on existing political regimes. In particular, democratic type of political consciousness is formed on the principles of individual freedom, political tolerance, trust in citizens, law-abiding and support of democratic institutions. Given the democratic convictions, human being chooses its own political position and tries to realize their political interests. Author draws attention to the persistent orientations of people on appropriate ways of interacting with government in society, which are combined with numerous models of political behavior, values and norms that are set by different groups, associations of citizens and associations, which in turn affects the vertical and horizontal socialization. Combination of factors that allows the following types of political socialization was analyzed, namely: harmonious, pluralistic, conflict, hegemonic and others. It is noted that in a society which is under transformation, there is contradictory, spontaneous and uncoordinated and conflicting nature of political socialization. In turn society creates political opportunities of self-identity and ensure stability of operation. But in a transforming society political socialization of the individual is of contradictory and sometimes conflicting nature.

Keywords: human being, politics, culture, political socialization, political environment, democracy.

Постановка проблеми. Освоєння політичного досвіду, соціально-політичних цінностей та норм здійснюється під впливом низки соціально-політичних чинників, головними серед яких є: 1) соціально-політичне середовище життєдіяльності особистості та загальна політична культура суспільства; 2) політично-пропагандистська діяльність засобів масової інформації та культури; 3) політична освіта та просвітництво; 4) пропагандистські акції політичних партій та соціальних груп; 5) політична самоосвіта особистості тощо. В трансформаційному суспільстві дієвість цих чинників має розбалансований характер. Нерідко їх впливи співпадають, однак більшою мірою на особистість накочуються різноспрямовані впливи. Здатність останньої до самостійної аналітичної діяльності, політичної оцінки та вибору в цій ситуації постає як найбільш важлива умова ефективної політичної соціалізації. Зупинимось на аналізі впливу зазначених чинників більш детально.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми політичної соціалізації особистості досліджують такі науковці, а саме, М. Дідух, О. Морозова, Ю. Бродецька, М. Іванов, Н. Пробийголова, Н. Юрій, Н. Шеремко, С. Лещенко і багато інших.

Формування мети статті. Розглянути політичне середовище як сферу політичної соціалізації особистості, проаналізувати різні фактори впливу на людину.

Виклад основного матеріалу. Перш за все звернемо увагу на аналітичну характеристику політичного середовища (показники якості, спрямованості, впливовості тощо) як середовища політичної соціалізації особистості. Адже саме умови політичного середовища, зокрема загальні принципи функціонування політичної системи, структура суспільно-політичних відносин, тип політичного режиму, інституційний дизайн, реальні практики політичної взаємодії здійснюють вирішальний вплив на процеси політичної соціалізації особистості.

Як з цього приводу зазначає Н. Ісхакова, характер функціонування політичної системи суспільства визначає головні умови та спрямованість процесу політичної соціалізації. Своє вираження і вияв функціональна підсистема знаходить у специфіці проходження політичного процесу та характеристиці політичного режиму, а відповідно – політичних інститутів, політичних відносин, політичних норм, політичної культури у їх функціональному аспекті [Ісхакова, 2006а: с. 84].

Важливим чинником успішної реалізації політичної соціалізації, її спрямованості та впливовості є дієвість та ефективність механізмів соціального контролю. Так, на думку О. Морозової, вплив суспільно-політичної системи на соціалізацію здійснюється двома способами: безпосередньо (шляхом пропаганди певних відомостей, що несуть пізнавальне й емоційне навантаження, популяризації зразків особистостей, які можуть бути прикладом для інших) і опосередковано – шляхом створення умов діяльності, у яких виникає схильність діяти таким, а не іншим способом. Наприклад, виховання дисциплінованості здійснюється не тільки шляхом пропаганди різноманітних чеснот, дисципліни й висування як зразка високо дисциплінованих людей, але й в результаті приведення в дію суспільних механізмів, які формують – методом покарань і заохочень – дисципліновану поведінку [Морозова, 2008: с. 85-86].

При аналізі ролі чинників політичного середовища у процесі політичної соціалізації є сенс слідом за Ю. Бродецькою розрізняти вертикальний та горизонтальний виміри політичної соціалізації. Згідно з її міркуваннями, якщо довгий час політична соціалізація розумілася як процес суто вертикальний, в якому політичні норми та цінності транслюються згори донизу, тобто від влади до менш владних суб'єктів, то поступово в процесі інформаційного та технологічного розвитку суспільства, поширення демократичних засад сучасних держав політична

соціалізація набуває більш горизонтального характеру, тобто представляє собою вибір з широкого набору альтернативних моделей поведінки, ціннісно-нормативних систем, які виникають у результаті взаємодії учасників політичного процесу. Проте сьогодні при аналізі природи та особливостей політичної соціалізації треба враховувати, що стійкі орієнтації людей на відповідні способи взаємодії з владою в суспільстві поєднуються з численними моделями політичної поведінки, нормами та цінностями, які задаються різними групами, асоціаціями і об'єднаннями громадян, тобто має місце ситуація впливу як вертикальної, так і горизонтальної соціалізації. В цілому зазначена особливість визначає сучасний характер та механізми протікання політичної соціалізації особистості поряд з такими факторами, як впливовість агентів соціалізації, послідовність протікання даного процесу, характер самої політичної системи тощо. Поєднання цих факторів дозволяє виділити наступні типи політичної соціалізації: **гармонійний** (системний) тип. Відображає нормальну взаємодію індивіда та владних інститутів і характеризується шанобливим ставленням особистості до політичної системи, правопорядку, держави. Такий тип допускає наявність культурно однорідного середовища, зрілих демократичних традицій, громадянського суспільства, усвідомлення індивідом своїх громадянських обов'язків; **плюралістичний** тип. Відрізняється опосередкованим характером взаємодії особистості з політичною системою. Існування в сучасному суспільстві широкого спектру політичних субкультур та проходження індивідом первинної політичної соціалізації в рамках певної з них не перешкоджає досягненню в суспільстві консенсусу на основі визнання всіма учасниками політичного процесу ліберально-демократичних цінностей; **конфліктний** тип. Виникає переважно в авторитарних політичних системах. Формується на основі між групової боротьби і протистояння політичних інтересів. Прихильність індивіда до інтересів лише своєї групи обумовлена метою збереження лояльності своїй групі та її підтримки в боротьбі з політичними супротивниками. В таких суспільствах, як правило, високий ступінь політичного насильства, жорсткої боротьби між носіями різної політичної субкультури; **гегемоністський** тип. Характеризується негативним ставленням індивіда до будь-яких соціальних і політичних систем за винятком власної. Такий тип формує політичну культуру особистості виключно на домінуванні цінностей однієї соціальної групи, релігійної системи, національної спільноти або політичної ідеології. Гегемоністський тип зазвичай характерний для закритих політичних систем, як правило тоталітарних за своїм характером та антагоністичних відносно інших цінностей [Бродецька, 2011: с. 295-297]. Як бачимо, виокремлення основних типів соціалізації особистості корелює з типами політичних режимів, основними з яких є демократія, авторитаризм, тоталітаризм.

На думку Н. Ісхакової, функціонування основних чинників та механізмів політичної соціалізації обумовлюється її метою, яка відрізняється в залежності від того, яких громадянин і член суспільства потрібен політичній системі. В умовах демократичного політичного режиму такою метою виступає формування активного, небайдужого громадянина. Демократичний тип політичної свідомості формується з урахуванням таких рис, як впевненість у необхідності свободи індивіда, політична толерантність, довіра своїм співгромадянам та, в той же час, обережне ставлення до політичної влади, законслухняність у поєднанні з готовністю відстоювати свої права, підтримка основних демократичних інститутів. Інтереси політичного цілого стають внутрішніми переконаннями та знаходять вираз у політичній позиції, для якої характерна включення у політичну спільність та можливість впливати на її функціонування та розвиток. Таким чином, громадськість розвиває можливості політичної самореалізації особистості та відповідальність перед державою. Це закріплюється у відповідних переконаннях та стереотипах й обумовлює особливості політичної культури суспільства, а також процесу політичної соціалізації.

В свою чергу, суспільства з авторитарним політичним режимом, як відзначає Н. Ісхакова, характеризуються формуванням політично пасивного громадянина. Пасивні громадяни не є відчуженими, вони певним чином проінформовані про політичне життя, але ставляться до нього нейтрально. При тоталітарному режимі процес політичної соціалізації найбільшою мірою підконтрольний державі та спрямований на формування «бездумного ентузіаста» [Ісхакова, 2006: с. 165-166].

Аналізуючи роль політичної освіти у СРСР, М. Іванов надзвичайно важливим завданням тоталітарних політичних систем вважає впевнення своїх членів в тому, що існуючий лад є реальним втіленням справедливого, найбільш досконалого суспільства, яке має на меті захист та реалізацію інтересів всього народу, а сама держава і її влади підпорядковані цим завданням. Це необхідно для збудження ентузіазму населення та їх мобілізації на досягнення ідеалів, висунутих прийнятими ідеологічними доктринами [Іванов, 2004: с. 69].

В свою чергу Н. Шеременко розглядає радянську Україну як приклад переважно гегемоністського типу політичної соціалізації, що є характерним для тоталітарних закритих систем. Він формував негативне ставлення до будь-яких соціальних та політичних систем, що сповідували інші цінності. Така модель політичної соціалізації дозволяла здійснювати повний контроль над процесом трансляції політичних ідей партії у внутрішню структуру особистості, починаючи з дитинства. Цей процес охоплював всі інститути соціалізації – сім'ю, систему освіти, армію, суспільні організації, мас-медіа, які являли собою єдиний механізм політичного виховання, заснований на класовій ідеології [Шеременко, 2008а: с. 82].

Іншим параметром політичної системи, що суттєво обумовлює процес політичної соціалізації, є міра стабільності її функціонування. Адже політична соціалізація особистості має значні відмінності в залежності від того, у якому стані перебуває політична система (стабільному або кризовому).

Так, Н. Ісхакова, пов'язуючи характер політичної соціалізації з умовами соціально-політичного життя, зокрема, відзначає, що у трансформаційних суспільствах каталізатором політичної соціалізації виступають соціально-політичні та економічні кризи. «Політична мобілізація» громадян відбувається не в межах політичних осередків чи партій, а навколо конкретних «суперечливих проблем» – економічних, екологічних, політичних, соціальних тощо. Саме на цій основі формується характер політичної поведінки, що має скоріше вигляд емоційної реакції на ту чи іншу подію або політичне рішення, ніж продуману систему дій, спрямованих на реалізацію певної програми захисту своїх прав та інтересів [Ісхакова, 2006с: с. 87].

Подібної точки зору дотримується й Н. Пробийголова, згідно з якою каталізатором політичної соціалізації особи найчастіше виступають суспільно-політичні та економічні кризи (притаманні системам, які трансформуються). В час кризи людина політизується переважно під тиском обставин. Перенасиченість політичного життя деструктивними ідеями і вимогами створює небезпечний фон, який динамізує активність особи зовсім не в дусі свободи і демократії [Пробийголова, 2004: с. 92-93].

У суспільстві, що трансформується політична соціалізація досить часто приймає форму ресоціалізації. Як відзначає С. Лещенко, перетворення суспільства супроводжується як правило, сильним соціальним та соціально-психологічним стресом, докорінною переоцінкою цінностей, що становлять основу свідомості. У стабільному суспільстві людина, навіть якщо вона не погоджується з деякими нормами, знає, що в разі їх порушення до неї будуть застосовані санкції (від засудження з боку громадськості до переслідування за законом) [Лещенко, 2007: с. 96].

На думку ж Н. Юрій, періоди різких революційних перетворень супроводжуються істотними змінами в масовій свідомості, заміною ціннісних домінант. Ці процеси спонукають населення до скепсису, вносять сум'яття у формування мотивів, передусім у молоді. Зміни суспільних відносин супроводжуються ціннісною поляризацією політичної свідомості населення, загостренням протистояння і боротьби між прихильниками тих цінностей, що сформувалися в минулому і тими, що зароджуються сьогодні [Юрій, 2002].

В цілому можемо відзначити більш суперечливий, неузгоджений, стихійний та конфліктний характер політичної соціалізації в умовах суспільства, що трансформується. Як відзначає М. Дідух, присутні у соціальній дійсності умови суспільно-політичної, економічної та ціннісно-

культурної нестабільності проявляються як чинники поляризації політичної свідомості – виникнення суперечливих суджень, що поділяються як соціальними групами, так і окремими особами. Зняття цих суперечностей не стимулюється практичним досвідом. Навпаки, буденність (практичний досвід) і теоретична свідомість існують неузгоджено, розгортаючись за різними законами, коригуючись різними чинниками. Так, з одного боку, спостерігається уневираження інтеріоризованих змістів, а з іншого, – реалізується тенденція до абсолютизації емоційно прийнятих явищ політичного життя. Розходження між соціально-політичними судженнями та політичною поведінкою засвідчує, що соціалізація в умовах суспільної нестабільності розгортається як незадіювання предметно- й особистісно-рефлексивних механізмів [Дідух, 2004].

На думку Н. Шеременко, в умовах трансформації українського суспільства, спостерігається підсилення процесів стихійної політичної соціалізації. Вони проходять в складних політичних, економічних, соціальних умовах. Стара система цінностей була дискредитована, а нові політичні цінності, засновані на принципах демократії, ще не закріпились в масовій свідомості та поведінці. Криза політичної соціалізації має свій прояв, перш за все, на рівні політичної системи, партій, організацій, інститутів. Широке розповсюдження отримали: втрата довіри до влади, офіційних політичних структур, відмова їх підтримувати, політичний абсентеїзм, зневіра у тому, що особиста участь може вплинути на політичний процес [Шеременко, 2008b: с. 82].

В свою чергу С. Лещенко особливостями інституційної складової політичної соціалізації в умовах трансформації суспільств вважає те, що вони створюють умови одночасного існування багатьох пластів політичних цінностей, жоден з яких не є чітко структурованою моделлю й тому утруднює ситуацію вибору соціальних норм, та в цілому ускладнює процес політичної соціалізації. У період змін процес політичної соціалізації суспільства має стихійний характер, що виявляється у відсутності цілей, які консолідують суспільство [Лещенко, 2010].

Н. Ісхакова звертає увагу також на таку особливість політичної соціалізації в умовах суспільних трансформацій, як низький ступінь суголосності її агентів. У цих умовах спостерігається відставання суто політичних чинників, що обумовлюють процес політичної соціалізації (політичний режим, інститути влади, політичні партії, суспільно-політичні організації), від неполітичних, таких як сім'я, установи освіти, засоби масової інформації, що є не менш впливовими в процесі формування політичного світогляду особистості, її політичної поведінки [Ісхакова, 2006b: с. 165].

Висновок. Отже, політична соціалізація особистості залежить від багатьох факторів, які по-різному впливають на індивіда. Крім того,

важливою є також несуперечливість цих факторів та їх узгодженість у процесі політичної соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

- Ісхакова, 2006a* – Ісхакова Н.Г. Особливості процесу політичної соціалізації в умовах трансформації політичної системи України / Н. Г. Ісхакова // *Нова парадигма*. – Вип. 53. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. - С. 83-95.
- Морозова, 2008* – Морозова О.О. Контекст політичної соціалізації сучасної молоді / О.О. Морозова // *Нова парадигма*. – Вип. 75. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. - С. 79-88.
- Бродецька, 2011* – Бродецька Ю. Ю. Політична соціалізація населення, її рівні та етапи. Типи політичної соціалізації / Ю. Ю. Бродецька / *Соціологія політики: Підручник: у 2-х частинах* [За ред. В. А. Полторака, О. В. Петрова, А. В. Толстоухова]. - К.: Вид-во Європейського університету, 2011. – Ч. 1. – С. 283-298.
- Ісхакова, 2006b* – Ісхакова Н. Г. Політична соціалізація в умовах становлення демократії / Н. Г. Ісхакова // *Вісник Київського університету. Серія : Філософія. Політологія*. - 2006. Вип. 76/79. – С. 164-167.
- Іванов, 2004* – Іванов М. С. Роль політичної освіти у формуванні комуністичної політичної системи Радянського Союзу / М. С. Іванов // *Наукові праці ЧДУ ім. П. Могили. Політичні науки*. – Вип. 20. – Т. 33. – 2004, Миколаїв. - С. 68-74.
- Шеременко, 2008a* – Шеременко Н. М. Політична соціалізація у трансформаційному суспільстві: політологічний дискурс / Н. М. Шеременко // *Нова парадигма* Вип. 81. - К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. - С. 81-94.
- Ісхакова, 2006c* – Ісхакова Н. Г. Особливості процесу політичної соціалізації в умовах трансформації політичної системи України / Н. Г. Ісхакова // *Нова парадигма*. - Вип. 53. - К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. – С. 83-95.
- Пробийголова, 2004* – Пробийголова Н. Особливості розвитку теорії політичної соціалізації / Н. Пробийголова // *Політичний менеджмент*. – 2004. – №6. – С. 88-95.
- Лещенко, 2007* – Лещенко С. В. Роль ціннісно-нормативної системи у політичній соціалізації суспільства / С. В. Лещенко // *Нова парадигма*. – Вип. 72. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – С. 89-98.
- Юрій, 2002* – Юрій Н. М. Політична соціалізація молоді в умовах трансформації суспільства : аналіз міжнародного і українського досвіду : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук : 23.00.04 / Н. М. Юрій. - Одеса, 2002. - 16 с.
- Дідух, 2004* - Дідух М. Л. Становлення політичної свідомості молоді в умовах суспільної нестабільності : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : 19.00.05 / М. Л. Дідух. - К., 2004. - 19 с.
- Шеременко, 2008b* – Шеременко Н. М. Політична соціалізація у трансформаційному суспільстві: політологічний дискурс / Н. М. Шеременко // *Нова парадигма* Вип. 81. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – С. 81-94.
- Лещенко, 2010* – Лещенко С. В. Інституційна складова політичної соціалізації в умовах трансформації суспільства : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук : 23.00.02 / С.В. Лещенко. - К., 2010. - 18 с.
- Ісхакова, 2006d* – Ісхакова Н.Г. Політична соціалізація в умовах становлення демократії / Н. Г. Ісхакова // *Вісник Київського університету. Серія : Філософія. Політологія*. - 2006. – Вип. 76. – С. 164-167.

REFERENCES

- Iszakova, 2006a* – Iszakova N.G. Osobly`vosti procesu polity`chnoyi socializaciyi v umovax transformaciyi polity`chnoyi sy`stemy` Ukrainy` / N. G. Iszakova // *Nova parady`gma*. - Vy`p. 53. – K. : Vy`d-vo NPU imeni M.P.Dragomanova, 2006. – S. 83-95.
- Morozova, 2008* – Morozova O.O. Kontekst polity`chnoyi socializaciyi suchasnoyi molodi / O.O. Morozova // *Nova parady`gma*. – Vy`p. 75. – K. : Vy`d-vo NPU imeni M.P. Dragomanova, 2008. – S. 79-88.

- Brodecz'ka, 2011* – Brodecz'ka Yu. Yu. Polity'chna socializaciya naselennya, yiwi rivni ta etapy'. Ty'py' polity'chnoyi socializaciyi / Yu. Yu. Brodecz'ka / Sociologiya polity'ky': Pidruchny'k: u 2-x chasty'nax [Za red. V. A. Poltoraka, O. V. Petrova, A. V. Tolstouxova]. – K. : Vy'd-vo Yevropejs'kogo universy'tetu, 2011. – Ch. 1. – S. 283-298.
- Iszakova, 2006b* – Iszakova N. G. Polity'chna socializaciya v umovax stanovlennya demokratiyi / N. G. Iszakova // Visny'k Ky'yivs'kogo universy'tetu. Seriya: Filosofiya. Politologiya. – 2006. – Vy'p. 76/79. – S. 164-167.
- Ivanov, 2004* – Ivanov M. S. Rol' polity'chnoyi osvity' u formuvanni komunisty'chnoyi polity'chnoyi sy'stemy' Radyans'kogo Soyuzu / M. S. Ivanov // Naukovi praci ChDU im. P. Mogy'ly'. Polity'chni nauky'. – Vy'p. 20. – T. 33. – 2004, My'kolayiv. – S. 68-74.
- Sheremenko, 2008a* – Sheremenko N. M. Polity'chna socializaciya u transformacijnomu suspil'stvi: politologichny'j dy'skurs / N. M. Sheremenko // Nova parady'gma Vy'p. 81. – K. : Vy'd-vo NPU imeni M.P.Dragomanova, 2008. – S. 81-94.
- Iszakova, 2006c* – Iszakova N. G. Osobly'vosti procesu polity'chnoyi socializaciyi v umovax transformaciyi polity'chnoyi sy'stemy' Ukrainy' / N. G. Iszakova // Nova parady'gma. – Vy'p. 53. – K.: Vy'd-vo NPU imeni M.P.Dragomanova, 2006. – S. 83-95.
- Proby'jgolova, 2004* – Proby'jgolova N. Osobly'vosti rozvy'tku teorii polity'chnoyi socializaciyi / N. Proby'jgolova // Polity'chny'j menedzhment. – 2004. – #6. – S. 88-95.
- Leshhenko, 2007* – Leshhenko S. V. Rol' cinnisno-normaty'vnoyi sy'stemy' u polity'chnij socializaciyi suspil'stva / S. V. Leshhenko // Nova parady'gma. – Vy'p. 72. – K. : Vy'd-vo NPU imeni M.P.Dragomanova, 2007. – S. 89-98.
- Yurij, 2002* – Yurij N. M. Polity'chna socializaciya molodi v umovax transformaciyi suspil'stva : analiz mizhnarodnogo i ukrajyns'kogo dosvidu : avtoref. dy's. na zdobuttya naukovoogo stupenya kand. polit. nauk : 23.00.04 / N. M. Yurij. – Odesa, 2002. – 16 s.
- Didux, 2004* – Didux M. L. Stanovlennya polity'chnoyi svidomosti molodi v umovax suspil'noyi nestabil'nosti : avtoref. dy's. na zdobuttya naukovoogo stupenya kand. psy'xol. nauk : 19.00.05 / M. L. Didux. – K., 2004. – 19 s.
- Sheremenko, 2008b* – Sheremenko N. M. Polity'chna socializaciya u transformacijnomu suspil'stvi: politologichny'j dy'skurs / N. M. Sheremenko // Nova parady'gma. – Vy'p. 81. – K. : Vy'd-vo NPU imeni M.P.Dragomanova, 2008. – S. 81-94.
- Leshhenko, 2010* – Leshhenko S. V. Insty'tucijna skladova polity'chnoyi socializaciyi v umovax transformaciyi suspil'stva : avtoref. dy's. na zdobuttya naukovoogo stupenya kand. polit. nauk : 23.00.02 / S. V. Leshhenko. – K., 2010. – 18 s.
- Iszakova, 2006d* – Iszakova N. G. Polity'chna socializaciya v umovax stanovlennya demokratiyi / N. G. Iszakova // Visny'k Ky'yivs'kogo universy'tetu. Seriya : Filosofiya. Politologiya. – 2006. – Vy'p. 76. – C. 164-167.

УДК 316.652.2:321.01

Олег Григор

ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ КОНСЕНСУСУ МІЖ ДЕРЖАВОЮ І СУСПІЛЬСТВОМ НА ПІДСТАВІ ТЕРПИМОСТІ Й ТОЛЕРАНТНОСТІ

Консенсус одночасно є принципом, методом і технологією прийняття політичних рішень на підставі подолання розбіжностей унаслідок виявлення та усвідомлення спільних інтересів. Тому його чинність поширюється не тільки на внутрішньополітичні, але й на зовнішньополітичні процеси. Досягнення консенсусу між державою і суспільством може бути визначене як пом'якшення конфлікту між «низамми» та «верхами» на засадах терпимості й толерантності. Поняття терпимості позначає соціально-психологічний прояв поваги і доброзичливості людини щодо переконань «інішого». Толерантність визначає здатність суб'єкта реагувати на будь-який несприятливий чинник з огляду на відсутність ворожості стосовно «не свого». Автор звертає увагу на найважливіші принципи гармонійних відносин між